

ULOGA DUHOVNIKA U TIMU PALIJATIVNE SKRBI

THE ROLE OF THE SPIRITUAL DIRECTOR IN THE TEAM OF PALLIATIVE CARE

Josip Krpeljević

Sažetak

Izlaganje se sastoji od pet dijelova. U prvom, uvodnom dijelu definira se palijativna skrb i naznačuje poželjni model njezina ostvarivanja. U drugom dijelu se pobliže određuje osoba duhovnika u timu palijativne skrbi, a u trećem dijelu se naznačuje njegov pravni i profesionalni status u spomenutom timu. U četvrtom dijelu razrađuje se duhovnikova trostruka uloga s obzirom na samog pacijenta, članove njegove obitelji te na suradnike u timu palijativne skrbi. U zaključnom pak dijelu predlažu se neke smjernice za kvalitetno vršenje službe duhovnika u timu palijativne skrbi.

Ključne riječi: duhovnik, palijativna skrb, tim palijativne skrbi

Summary

The exposition consists of five sections. In the first, introductory section the definition of palliative care is given and the appropriate model for its actualization is portrayed. The person of the spiritual director as a member of palliative care team is more accurately determined in the second section, while the topic of the third one is his juridical status in the mentioned team. The fourth section elaborates the spiritual director's threefold role in regard to

the patient himself, to the members of his family and to the palliative care team co-workers. Finally, in the fifth and concluding section some guidelines for his successful spiritual ministry in the team of palliative care have been proposed.

Key words: spiritual director, palliative care, palliative care team

Uvod

Uminulom stoljećem medicina je toliko uznapredovala da se znatno produljio životni vijek i kvaliteta života ljudi, osobito onih bolesnih i starijih. No, unatoč silnim postignućima, još uvijek ima i uvijek će biti bolesti koje su trenutno neizlječive, i po svemu sudeći takvima će ostati još neko vrijeme. Stoga je razumljivo da se u posljednje vrijeme sve više osjeća potreba za sustavnom medicinskom skrbi bolesnika koji boluju od neizlječivih bolesti. Pomoć koju medicina pruža takvim bolesnicima naziva se palijativna skrb. Zanimljiva je etimologija tog pojma¹. Budući da je ophođenje s bolesnikom te suočavanje s patnjom i u konačnici sa smrću eminentno religiozno pitanje i važno područje čovjekove duhovnosti, po sebi je razumljivo da su se od pamtivijeka vršitelji religioznih službi aktivno uključivali u skrb za svoje bolesne članove.

¹ Izraz "palijativan" potječe od latinske imenice *pallium* kojom se označavala vrsta grčke kabanice. Otud dolazi glagol *palliare* - nekoga ogrnuti kabanicom, odnosno pridjev *palliatu*s - onaj koji je ogrnut kabanicom. Slika je jasna. Onaj tko je ogrnut kabanicom zaštićen je od vanjskih atmosferskih nepravilnosti (kiše, snijega, hladnoće, prašine i sl.). Palijativna medicina želi, koliko je to moguće, zaštititi neizlječivog bolesnika od boli. Dio službene odjeće nekih katoličkih i pravoslavnih velikodostojnika naziva se *pali*j, i označava dostojanstvo njihove službe i njihov autoritet. Tako nas već sam medicinski termin upućuje na duhovno područje.

1. Holistički model palijativne skrbi

Prema Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji SZO (World Health Organisation WHO), palijativna skrb objedinjuje psihološke i duhovne aspekte skrbi za pacijenta². Isto tako Strateški plan razvoja palijativne skrbi u Republici Hrvatskoj (RH) za razdoblje 2014.-2016. također predviđa i duhovnu skrb kao sastavni dio palijativne skrbi. Pristup neizlječivom bolesniku nije dakle redukcionistički sveden samo na jedan vid – uklanjanje ili ublažavanje fizičke boli, nego holistički, što označi da cjelovito obuhvaća sve dimenzije ljudskog bića: fizičku, psihičku, socijalnu i duhovnu. Pojam duhovnosti i duhovnoga je višeznačan, stoga ovdje usvajamo definiciju duhovnosti Europske udruge za palijativnu skrb (*European Association for Palliative Care*): “Duhovnost je dinamična dimenzija ljudskog života s obzirom na način na koji osobe (pojedinci i zajednice) doživljavaju, izražavaju i/ili traže smisao, svrhu i transcendenciju te na način na koji su povezane s trenutkom u kojem žive, sa samima sobom, s drugima, s prirodom, s onim što je bitno i/ili sveto”³.

Holistički ili cjeloviti model se temelji na poimanju da ljudsko biće funkcionira kao neraskidivo jedinstveno duševno-duhovnog i tjelesnog života. Kršćanstvu, kao i nekim drugim religijama (judaizmu), s njegovim poimanjem jedinstva duše i tijela, veoma je blizak način kojim holistička medicina pristupa bolesniku. Holistički koncipirana palijativna skrb, usmjerena je na sve bolesnikove

potrebe, uključujući duhovnu i vjersku skrb. Ona omogućuje da vjerovanja, vrednote, sklonosti i praktični čini bolesnika i članova njegove obitelji budu temelj s kojeg mu se pristupa. Od devedesetih godina prošlog stoljeća sve snažnije se u stručnim krugovima zastupa uvjerenje da je duhovna skrb temeljna sastavnica kvalitetne palijativne skrbi. Dušobrižništvo u palijativnoj skrbi bitni je dio šireg okvira duhovnog praćenja čovjeka od kolijevke (krštenje) do groba (sprovodni obredi). Ono je sastavni dio pastoralnog djelovanja kršćanskih crkvi i crkvenih zajednica. Kroz razgovor, savjetovanje, obrede i sakramente dušobrižništvo u palijativnoj skrbi je usmjereno na osposobljavanje neizlječivog bolesnika da i u takvom stanju živi kvalitetnim duhovnim životom.

2. Osoba duhovnika u palijativnoj skrbi

U ovom izlaganju najprije želim definirati osobu duhovnika, a potom opširnije prikazati njegovu trostruku ulogu u timu palijativne skrbi⁴. Činim to iz perspektive katoličkog svećenika, premda se većina ovdje iznesenih tvrdnji može primijeniti i na pripadnike drugih kršćanskih i nekršćanskih denominacija, dakako uz uvažavanje njihovih specifičnosti. U najširem i najopćenitijem smislu duhovnik je svećenik ili redovnik, redovnica (časna sestra) ili vjernik laik koji članovima vlastite vjerske zajednice i svim drugim osobama koje to žele pruža duhovnu pomoć. Kad su osobe kojima

² “Palliative care is an approach that improves the quality of life of patients and their families facing the problem associated with life-threatening illness, through the prevention and relief of suffering by means of early identification and impeccable assessment and treatment of pain and other problems, physical, psychosocial and spiritual. Palliative care [...] integrates the psychological and spiritual aspects of patient care” 1997.

³ “Spirituality is the dynamic dimension of human life that relates to the way persons (individual and community) experience, express and/or seek meaning, purpose and transcendence, and the way they connect to the moment, to self, to others, to nature, to the significant and/or the sacred”, Ovu definiciju su prihvatili stručnjaci na konsenzusnoj konferenciji o duhovnoj dimenziji u palijativnoj skrbi, koja je 17. i 18. veljače 2009. godine održana u Pasadeni (Kalifornija).

⁴ Ovo izlaganje usredotočuje se na osobu duhovnika i njegovu ulogu u timu palijativne skrbi. S obzirom na pojam duhovnosti u palijativnoj skrbi vidi:

pruža pomoć bolesnici u bolnicama, onda se obično naziva bolnički duhovnik⁵. Dok je služba bolničkih dušobrižnika već uvelike prisutna u zdravstvenom sustavu RH, služba duhovnika u palijativnoj skrbi je tek u povojima. Za kvalitetno obavljanje svoje službe duhovnik u palijativnoj skrbi treba posjedovati potrebne profesionalne kompetencije te općeljudske i vjerske vrline.

3. Status duhovnika u timu palijativne skrbi

Dušobrižništvo u palijativnoj skrbi je interkonfesionalno, odnosno nadkonfesionalno, što znači da se duhovnik, kao član tima palijativne skrbi, stavlja na raspolaganje svakom pacijentu, članovima njegove obitelji i ostalim članovima palijativnog tima, bez obzira na njihovu dob, spol, svjetonazor, vjersku pripadnost ili kakva druga osobna uvjerenja i stavove.

Profesionalni duhovnici sve se više prihvaćaju kao integralni članovi interdisciplinarnog tima palijativne skrbi. Pa ipak, još nije na djelu njihova potpuna integracija u standardnu praksu interdisciplinarnog palijativnog tima, jer se usluge duhovne skrbi i dalje doživljavaju kao pomoćne i rubne usluge⁵. Dok se na jednoj strani, onoj teoretskoj, duhovnost priznaje važnim vidom ljudskog zdravlja, na drugoj, onoj praktičnoj, izostaje potpuna integracija duhovne dimenzije u svakodnevnoj kliničkoj praksi. Očit je dakle nerazmjer između teorije i prakse. Svaki sustav palijativne skrbi koji želi biti uspješan mora se suočiti s izazovom da taj nerazmjer ukloni. Regulacija pravnog i profesionalnog statusa duhovnika u timu palijativne skrbi, treba dovesti do toga da duhovnik ima ravnopravan položaj s ostalim članovima tima palijativne skrbi. Takav ravnopravni položaj on zavrjeđuje svojom primjerenom edukacijom i stručnošću u obavljanju posla na dobrobit bolesnika.

4. Trostruka uloga duhovnika u timu palijativne skrbi

U nekim razvijenim zemljama u kojima je izgrađen kvalitetan i učinkovit sustav palijativne skrbi, duhovnik kao član tima palijativne skrbi ima trostruku ulogu. Njegovo je služenje u prvom redu usmjereno na samog bolesnika. No, ono se tu ne zaustavlja, nego se proširuje na članove bolesnikove obitelji. Isto tako, on pruža duhovnu pomoć i svojim kolegama s kojima surađuje u timu palijativne skrbi.

U odnosu prema bolesniku do izražaja dolaze duhovnikove vještine i vrline, kao što su: empatija, umijeće slušanja, savjetovanja, povjerenje i diskrecija. On bolesniku pristupa kao Božji poslanik i u njemu prepoznaje Božjeg miljenika. Svjedoči mu Božju ljubav te mu kao patniku iskazuje duboko poštovanje. Specifičnost uloge duhovnika jest u tome da njegov odnos s umirućim bolesnikom ne prestaje njegovom smrću, nego se nastavlja molitvom i vjerničkim spomenom na njega. Preminuli pacijent njemu nije i ne smije biti tek statistički podatak, već brat ili sestra po vjeri ili po zajedničkoj pripadnosti ljudskom rodu, za kojeg on svakodnevno, osobno i zajednički, nastavlja moliti.

Prema članovima bolesnikove obitelji duhovnik osobito iskazuje vrline brižnog tješitelja, dobrog savjetnika i pouzdanog prijatelja. Duhovnik se osobito trudi živom održati međusobnu povezanost bolesnika i članova njegove obitelji. To je vrlo zahtjevna i izazovna uloga jer po svjedočanstvu mnogih duhovnika ono što najviše "boli" i pogađa bolesnike je napuštenost i ostavljenost od strane najbližih članova njihove obitelji. Riječ je o izazovu »plivanja protiv struje« u današnjem potrošačkom društvu u kojem se nerado razmišlja i govori o bolesti, patnji, umiranju i smrti, već se promiče kult mladosti, ljepote, zdravlja i hedonizma općenito.

⁵ Postoje i neki drugi nazivi: bolnički dušobrižnik i bolnički kapelan. Radi ujednačenosti terminologije ovdje se koristi naziv "duhovnik".

Posao što ga različiti članovi tima palijativne skrbi svakodnevno čine za neizlječivog bolesnika, iznimno je naporan i zahtjevan, kao uostalom u većoj ili manjoj mjeri svaki posao koji se poduzima u medicini. Zato je i njima za kvalitetno vršenje njihove službe potrebna duhovna pomoć. Da bi im mogao pružiti potrebnu duhovnu pomoć duhovniku su potrebne ove vještine i vrline: kolegijalnost, uvažavanje stručnosti drugih, suradnički odnos s drugima, prijateljska potpora. Članovima svog tima duhovnik je svakodnevna potpora i poticaj u djelatnosti koja će trajno biti izlagana opasnosti da bude podcijenjena i smatrana nekorisnom, pa čak i štetnom, osobito s financijskog gledišta i iz utilitarističkog kuta.

5. Neke smjernice za kvalitetno vršenje službe duhovnika u timu palijativne skrbi

Duhovnik u timu palijativne skrbi se treba svakodnevno truditi poboljšavati kvalitetu duhovne usluge u palijativnoj skrbi neizlječivih bolesnika. Da bi to mogao činiti potrebno je ispuniti neke preduvjete u izgradnji kvalitetnog i učinkovitog sustava palijativne skrbi u RH, koja od ulaska u Europsku uniju, za ovo područje, "hvata priključak" s razvijenim europskim zemljama. Ponajprije treba ukloniti nerazmjer između teoretskog naglašavanja

važnosti duhovnosti za ljudsko zdravlje i njezinoga praktičnog zapostavljanja u svakodnevnoj kliničkoj praksi. Potom valja definirati pravni i profesionalni status duhovnika u timu palijativne skrbi. Konačno, treba što prije izgraditi sustav stručnog osposobljavanja za službu duhovnika u timu palijativne skrbi na svjetovno-medicinskim ili na crkveno-teološkim učilištima.

Literatura

1. Nolan S, Saltmarsh P, Leget C. Spiritual care in palliative care: Working toward an EAPC task force. *European Journal of Palliative Care* 2011;18(2):86-9.
2. Van de Geer J, Leget C. How spirituality is integrated system-wide in the Netherlands palliative care national programme. *Progress in palliative Care* 2012; 20: 98-105.
3. <http://www.eapcnet.eu/Themes/Clinicalcare/Spiritualcareinpalliativecare.aspx>. Zadnji posjet 1. prosinca 2014.
4. Babić M. Uloga duhovnosti u palijativnoj skrbi. *Služba Božja* 2013;53:435-40.
5. Sinclair S, Chochinov HM. The role of chaplains within oncology interdisciplinary teams. *Current Opinion in Supportive and Palliative care*. 2012; 6 (2): 259 – 68.